

Fra fangst til fredning

Det ble eksportert 2000 levende isbjørnunger fra 1871 til 1973. Fangststatistikken oppgir at det i samme tidsrom ble tatt vel 1 650 levende bjørner. Hvordan skal denne uoverensstemmelsen forklares? Isbjørnene ble solgt til zoologiske hager, tivolier og varietéteatre over hele verden.

Meddelelser fra Det statistiske Centralbureau (1909) publiserte en enkelt gang tall for fangst ved Svalbard og Novaja Semlja. En anmerkning til tabellen antyder dramatik: "Under en ekspedition, bestaaende av 4 mand paa Spitsbergen, døde alle antakelig ved at spise kjøt av bjørn, der hadde nytt forgiftet aate. En ekspedition paa 6 mand hadde tilbragt et aar paa Kong Carls Land, men maatte efterlate sin fangst av 84 bjørne og søke at redde sig over til Spitsbergen. Efter megen anstrengelse lykkedes det at naa frem til den norsk-amerikanske kulgrube, hvorfra de saa vendte hjem." Ekspedisjonen hadde også fanget 21 levende unger, de måtte skytes da fangstmennene tok seg fram over isen til vestsiden av Spitsbergen. Ingen av disse bjørnene er registrert i fangststatistikken. Ifølge isbjørnforskeren Odd Lønø ble Kong Karls Land på Svalbard regnet som det beste fangststedet for isbjørn, men vanskelige isforhold gjorde at dette ble det eneste forsøket på å overvintre på øyene.

Nesten alle isbjørnene som ble tatt levende i årene 1871 til 1973 ble fanget av selfangere. Isbjørnen føder unger i januar-februar, det var lett å fange ungene den første sommeren, de ble værende ved moren etter at hun var skutt eller drept på annen måte. Isbjørnungene ble oppbevart i bur på fangstskutene og foret med spekk og selkjøtt. Ungene ble solgt og videre-solgt til zoologiske hager, tivolier og varietéteatre over hele verden. Av de totalt 28 611 isbjørnene som kom til landet som skinn, ble vel 20 430 fanget av selfangstskuter i isen, 5 974 av fangstmenn på land, 1 449 av bemanningene på værobservasjonspostene på Svalbard, mens de resterende 758 bjørnene ble skutt av troféjegere.

Statistikken viser også at selfangerne tok 16 769 av isbjørnene i perioden 1871-1945, mens de landbaserte fangstfolkene fanget 3 753 isbjørner. I de siste årene før isbjørnen ble fredet, i 1973 var fangsten mer likt fordelt mellom de fire gruppene. Fra 1960 til og med 1973 tok selfangerne 602 bjørner, fangstmennene 1 335, værvarslingsfolkene 1 000 og troféjegerne 491 bjørner. Etter at bjørnen ble fredet, er det skutt vel 100 isbjørner på Svalbard. Sysselmannen etterforsker hvert tilfelle som en politisak, kjøtt og skinn fra de drepte bjørnene tilfaller staten. De fleste bjørnene er blitt skutt i selvforsvar eller for å forhindre at det skal oppstå farlige situasjoner. Noen få bjørner blir skutt av barmhjertighet (act of mercy), det dreier seg om gamle bjørner som (angivelig på grunn av senilitet) forviller seg inn i beboelsesområder.

M/S Blåsel bygget i Skånvik i 1907, slettet av skipsregisteret og kondemnert i 1961. Den var 63 fot lang, 18 fot bred og en dypde på 8 fot. Årsberetning vedkommende Norges fiskerier, utgitt av fiskeridirektøren, inneholdt fra 1924 beretning om selfangst. I 1927 var 105 fartøyer med, 45 dampskip og 60 motorfartøyer. Møre hadde 43 fangstskuter med et mannskap på 632, mens Troms hadde 41 skuter og 454 mann på feltene. I 1927 forliste 14 fartøyer. Ni av forlisene skjedde i Kvitsjøen, fire i Nordisen. Fangstfolkene på disse båtene ble reddet, mens alle 12 på M/K Orlando II av Tromsøysund som forsvant i Vesterisen i april, omkom.

Plansje

Levende isbjørn, fangst og utførsel 1871-1973

Tabeller

Fangst av isbjørn. 1871-1999

Selfangst. 1860-1999

Småhvalfangst. 1939-1999

Myggbukta, Øst-Grønland, 6 norske fangstmenn var på Nordøst-Grønland sommeren 1929. Utbyttet var blant annet 40 døde og 2 levende isbjørner. Her venter de to isbjørnungene i lett båten på å bli heist om bord mens en moskuskalv er i ferd med å bli svingt over rekka på fangstskuta som skal ta ekspedisjonen og byttet til fastlandet. De fleste som drev fangst på Grønland var fra Møre så isbjørnenes første reise gikk sannsynligvis til Ålesund. Deretter gikk ferden som regel videre med hurtigruta til Bergen og derfra med båt videre til Hamburg eller London. Det kunne bli mange omlastinger før dyrene var framme i Hagenbeck i Hamburg, Zoologischen Gartens zu Berlin eller London's Zoo. Men selv om dyrene

kom fram til en zoologisk hage, var det langt fra sikkert at det betydde slutten på reisingen. Undersøkelser av beholdningen av dyr i en del store dyrehager på 1950- og 1960-tallet, viste at over halvparten av dyrene ble skiftet ut hvert år. Det skjedde ved salg, ved at dyrene ble returnert til opprinnelig eier, ved utlån og byttehandel og ved at dyr døde.

Også etter at Danmark var tilkjent suverenitet over hele Grønland ved dom i Haag den 5. april 1933, fortsatte nordmenn å drive fangst på Øst-Grønland. Fra 1.9.1936 til 1.9.1937 drev, ifølge fiskeridirektøren, Nils Hanken og Karstein Sulebak fangst for egen regning i Kong Oscarfjord. De fikk 44 moskus,

76 rev, 4 storkobber, 5 isbjørn, 20 snadd. Samme vinteren var Arktisk Næringsdrift under ledelse av John Giæver med seks mann på Øst-Grønland. Severin Brandal overvintret alene på Sørøst-Grønland og fanget 1 storkobbe, 1 isbjørn, 15 ringsel, 3 blårev, 2 hvitrev og 4 tønner sjørøye, alt til en verdi av 800 kroner.

M/S Blåsel: To fangstfolk fra M/S Blåsel har fanget to halvtårsgamle isbjørnunger, bildet er sannsynligvis fra i mellomkrigstida. I 1946 hadde rederen av M/S Ringsel, Conrad Rye-Holmboe, avtale med Hagenbeck i Hamburg om å levere en isbjørnunge for 10 000 kroner. Mannskapet fikk bare tak i en et og et halvt år gammel unge, den klarte å bryte seg ut av bjørnekassa flere ganger, blant annet kom den seg ut i lasterommet på hurtigruta da den ankom Trondheim. En profesjonell dyretemmer fra et sirkus som tilfeldigvis var i byen fikk bjørnen inn i buret igjen.

Forskjell mellom fangststatistikk og andre kilder

Fangststatistikken viser at det til sammen ble tatt 30 294 isbjørner i perioden 1871 til 1973. Dette betyr at det i gjennomsnitt ble fanget 294 bjørner hvert år. Statistikken viser også at 1 683 eller om lag 6 prosent ble fanget levende. Det fins imidlertid en kilde, som tidligere ikke er fangststatistikken, som gir indirekte opplysninger om fangst av levende bjørner. Ved hjelp av utenriksstatistikk fra 1871 (*Tabeller vedkommende Norges Handel fra 1871, Handel fra 1888, Norges handel fra 1910 og Utenrikshandel fra 1961*) er det mulig å lage en tabell som viser antall og verdi for levende isbjørner utført fra Norge. Tabellen viser at fra 1871 til og med 1973 ble det registrert eksport av 2 000 levende isbjørner, altså nærmere 350 flere enn fangststatistikken opererer med.

Det kan virke paradoksalt at det er så stor forskjell mellom registrert antall utførte og registrert antall fangete levende isbjørn. Også andre land drev fangst i arktiske strøk, og kan ha levert sin fangst i norsk

havn. Statistikken viser imidlertid ingen spor av innførsel av levende isbjørn. I første omgang kan det likevel ikke helt utelukkes at differansen mellom fanget og utført levende isbjørn skyldes at utenlandske fartøyer har levert fangsten sin i Norge uten at den er blitt registrert som importert.

Bortsett fra årene like før og etter den første verdenskrigen stemmer tallene fra de to kildene godt overens. Det vil si tallene viser at så å si hver eneste isbjørn som ble fanget, ble eksportert. Det betyr også at tallene i alle fall fra begynnelsen av 1880-årene til 1911 og fra 1927-1959, kan regnes som ganske pålitelige. Hovedårsaken til differansen mellom utført og fanget levende isbjørn, skyldes uoverensstemmelse mellom fangststatistikken og handelsstatistikken fra 1911 til 1914 og fra 1919 til og med 1926. I disse årene registrerte fangststatistikken 103 levende isbjørner, mens det ifølge handelsstatistikken ble utført 472 levende unger. I de tre første beretningene fra Fiskeridirektøren om selfangsten (1924-1926) ble bare det totale tallet for isbjørn oppgitt, først fra 1927 ble det publisert tall for isbjørn som var fanget levende. I disse tre årene ble det utført 208 levende isbjørner, ifølge handelsstatistikken. I 1924 registrerte den utførsel av hele 103 isbjørner. Året 1908 kommer nærmest denne rekorden med 80 utførte bjørnunger. Etter den andre verdenskrig og til isbjørnen ble fredet var 1950 toppåret med utførsel av 60 levende isbjørn.

Tallene fra de to statistikkildene følger hverandre og veksler på samme måte fra år til år. Den sterke variasjonen i fangst av levende isbjørn skyldes i hovedsak en kort sesong og vanskelige vær- og isforhold på fangstfeltene. Fangsten av sel skifter om lag på samme måte. Det gjør at det er rimelig å anta at utførselstallene gir et ganske riktig bilde av fangsten av levende unger i de årene Fiskeridirektøren bare ga tall for den totale fangsten av isbjørn (1924-1926), og for årene 1911-1914 da fangststatistikken var mangelfull. (Se plansje.)

Det var mange vanskeligheter knyttet til registrering av fangsten fra ishavsekspedisjonene; for det første foregikk den langt utenfor landets grenser og følgelig uten noen form for kontroll eller oppsyn som kunne rapportere om virksomheten. Dessuten drev fangstskutene fra Hammerfest og de andre byene i Finnmark, Tromsø, Tønsberg og seinere Ålesund fangst i hver sine havområder. Felles for dem var imidlertid at selfangst var hovedvirksomheten, mens isbjørn var bifangst, for fangstfolkene på land var isbjørnjakten viktigere. Forholdene ble noe mer regulert etter at Svalbardtraktaten ga norsk overhøyhet over øygruppa fra 1920.

Få tall før 1871

I *Beretninger om Norges Fiskerier fra 1868-1875* er det tre kilder til norsk fangst i havområdene rundt Svalbard. Det er rapporter om selfangstekspedisjonene som ble utrustet fra Tønsberg, og om amtmannsberetninger om ishavsekspedisjoner fra byene fra Finnmarkskysten og Tromsø. Oppgavene ble imidlertid ikke samlet inn systematisk og på samme måte, men består av ulike opplysninger fra år til år. Først i beretningen for 1875 rapporteres det at Finnmarksbåtene hadde gjort en fangst av "61 – Bjørne, hvoraf 2 Par hjembragtes levende og afsendtes til Hamburg".

I *Tabeller vedkommende Norges Handel og Skibsfart for 1868* er det under utførsel av levende dyr ført opp fire isbjørner til en verdi av 400 Speciedaler. Da kronesystemet ble innført i 1873, ble en speciedaler byttet mot fire kroner. Verdien av en isbjørn i norsk havn var altså 400 kroner. For en selfanger eller fangstmann var dette en liten formue. I 1870 var årslønnen for en tjener i byene 158 kroner, og daglønnen for en arbeider (uten kost) 1,57 kroner. Før 1871 er statistikk over ishavsfangst og jakt usystematisk. I publikasjonen *Statistiske oversigter 1914* presenteres imidlertid utførselen av varer fra Norge i ni varegrupper, en av disse er "Produkter av sælfangst samt jagt". I den neste utgaven av publikasjonen fra 1926 fins tabellen "Mengden av de viktigste utførte varer" fra 1815 til 1925 og en av postene her er "Skins av ville dyr".

II. Oppgave over fangstutbyttet ved de fra Spitsbergen og Novaja Semlja til Tromsø hjemvendte overvintringsekspeditioner i 1909.

Varesort.	Mængde- enhet.	Mængde.	Anmerkning.
Levende isbjørn . .	stkr.	10	Fangsten fordeler sig paa 12 ekspeditioner og indbragte fra kr. 3 000 til kr. 12 000 for hver ekspedition, ialt ca. kr. 82 000. Under en ekspedition, bestaaende av 4 mand paa Spitsbergen, døde alle antagelig ved at spise kjøt av bjørn, der hadde nydt forgiftet aate. En ekspedition paa 6 mand hadde tilbragt et aar paa Kong Carls Land, men maatte efterlate sin fangst av 84 bjørne og søke at redde sig over til Spitsbergen. Efter megen anstrengelse lykkedes det at naa frem til den norsk-amerikanske kulgrube, hvorfra de saa vendte hjem.
Døde — . .	—	353	
Blaaræv	—	272	
Hvitræv	—	250	
Stor kobbe	—	137	
Smaa —	—	159	
Hvalros	—	5	
Hvitfisk	—	1	
Rensdyr	—	46	
Dun	kg.	1 546	
Spæk	hl.	58	

I 1909 brakte *Meddelelser fra Det statistiske Centralbureau*, som begynte å komme ut i 1882, sin eneste oppgave for fangstutbytte fra overvintringsekspedisjoner som vendte tilbake Tromsø. De seks mennene som med nød og neppe klarte å berge seg fra Kong Carls Land, skjøt 21 levende unger som de hadde fanget. Fiskeridirektørens beretning om selfangsten inneholdt også opplysninger om overvintringsekspedisjonene.

I 1927 ble følgende opplyst: "I 1927 blev innklart over Tromsø 2 norske overvintringsekspedisjoner som bestod av 2 mann hver. Den ene ekspedisjonen ankom fra Ny Ålesund og den annen fra Hornsund. Fangstutbyttet opgis ved innklaringen til i alt: 31 isbjørnskins, 112 hvitrevskinn, 13 blårevskinn, 8 storkobbekinn, 8 snaddeskinn, 6 tnr. (600 kg.) spekk og 23 sekker (690 kg.) dun til en samlet verdi av 19 895 kroner."

Label over udførte norske Varer og Produkt fra samtlige Toldsteder i Norge i Aaret 1835.

	Tilsammen.
Sliefager Pd.	222,272 Pund.
Salt Tdr.	13,710 Tønder.
Skind, garvede af Kalve Pd.	512 Pund.
— barkede af Heste, Faar og Geder Etfr.	30 —
— — = stort Nøg Pd.	324 —
— — Saalelæder —	50 —
— fæmsberedte —	9 —
— uberedte af Hornkvæg og Heste —	10,608 —
— — = tørre —	734 —
— — = Faar og Lam, flippede —	1,968 —
— — = — — — — — Etfr.	600 Etfr.
— — = Buffle, Rensdyr, Elsdyr Pd.	82,189 Pund.
— — = Gjeder —	22,687 —
— — = Bjørne Etfr.	17 Stykker.
— — = Ekorn eller Graaværk —	20 —
— — = Genotter ell. Kattekind —	19 —
— — = Harer og Kaniner —	240 —
— — = Hermelin eller Røskat —	471 —
— — = Hvalros —	989 —
— — = — Pd.	21,853 Pund.
— — = Jerv eller Vielfras Etfr.	11 Stykker.
— — = Los eller Gaupe —	16 —
— — = Maar —	484 —
— — = Odder —	395 —
— — = Ræve —	426 —
— — = Sælhund —	273 —
— — = Ulve —	9 —
— af Ulve beredte til Slædefælde —	2 —
Steen, Graasteen Com.-Læster	2,072 Com.-Læster.
— Brynestene Etfr.	53,800 Stykker.
— Møllestene —	86 —

Først fra 1851 fins det tall for denne varegruppen: Mengden utførte skinn varierer fra 1851 til 1925 mellom ett tonn (1917) og 608 tonn (årlig gjennomsnitt for femåret 1911-1914). Siden utførselen av utbytte fra fangst og ishavsekspedisjonene ble tatt med, betyr det at den ble betraktet som viktig.

I statistikk for innførsel og utførsel fra 1835 får vi vite hva slags skinn og dyr det er snakk om. Varene ble den gangen ført opp alfabetisk, under "Skind, uberedte" av "Bukke, Rensdyr, Elsdyr", "Bjørne", "Ekorn eller Graaværk", "Harer og Kaniner", "Hermelin eller Røskat", "Hvalros", "Jerv eller Vielfras", "Los eller Gaupe", "Maar", "Odder", "Ræve", "Sælhund", "Ulve" og "Skind af Ulve beredte til Slædefælde". Dette året ble det utført 17 bjørneskinn fra Norge, to fra Soggendal og 15 fra Hammerfest. Skinnene fra Hammerfest gikk til Frankrike. Statistikken skilte ikke mellom brunbjørn og isbjørn, men siden skinnene ble utført fra Hammerfest, byen som utrustet de fleste ishavsekspedisjoner i begynnelsen av det 19. århundre, sannsynliggjør det at det dreide seg om isbjørnskinn. Fra 1835 til 1850 ble det publisert statistikk for innførsel og utførsel av varer for hvert tredje år, først fra 1850 ble statistikken årlig (håndskrevne eksportprotokoller fins imidlertid for hvert år i Statistisk sentralbyrås arkiv). Men en gjennomgang av den publiserte statistikken viser at den bare nå og da gir opplysninger om isbjørnskinn: Noen ganger registrert med antall skinn, andre ganger med vekt. Registreringen av utførte isbjørnskinn kan virke tilfeldig og utenrikshandelstatistikken ville uansett bare kunne gi indirekte opplysninger om den totale fangsten av isbjørn.

Statistiske Tabeller for Kongeriget Norge, udgivne efter det Kongelige Finants-, Handels- og Told-Departements Foranstaltning. Tredie Række indeholder Tabeller, vedkommende Norges Handel og Skibsfart i Aaret 1835, Christiania 1839.

Ishavsfangst, tran og maskinremmer

I amtmennenes rapporter ved utgangen av året 1829, het det at "en ikke aldeles ubetydelig Deel af den fra Riget udførte Tran maa antages at være et Produkt af den Hvalros- og Kobbefangst, som fra Kjøbstederne i Finmarkens Amt foregaaer i Ishavet." Den neste amtmannsrapporten fra 1835, presenterer en tabell med tall fra 1830-1834 for fangsten på "Spitsbergen og Ishavet" av voksen hvalross og hvalrossunger, halve hvalrosshuder og hele skind av hvalrossunger, hvalrossstener (8 280 stykker fra 1830-1833) selhundspekk og selhundskinn, og endelig av "Hvid-Bjørne" (24 stykker fra og med 1830 til og med 1834). Deretter slås det fast at det er utbyttet av "Ishavsfangsten" som "især har bidraget til Hammerfest's Opkomst." Også for femåret 1851-55 rapporteres det i amtmannsberetningene om at det i Hammerfest ble rustet ut 15 ekspedisjoner i 1852, 17 i 1853 og 14 i 1854 som hadde kommet tilbake med "Hvalros og Kobb" samt med "endeel af Hvidfisk, Isbjørne, Rensdyr og Duun".

Samme år hadde også en ekspedisjon fra Tromsø kommet tilbake med hovedsakelig hvalross og “endeel Isbjørne”.

I amtmannsberetningene fra 1861-1865 gis ishavsfangsten i “Nord-Ishavet og Spitsbergen” en mer samlet framstilling enn tidligere når det gjelder fartøyer, mannskap og økonomisk lønnsomhet. Dette henger selvfølgelig sammen med at virksomheten nå er mer omfattende enn tidligere og at det ble utrustet ekspedisjoner fra Hammerfest så vel som fra Tromsø og Tønsberg. Fra Hammerfest ble det i begynnelsen av 1860-åra meldt om en stor økning i prisene på “Hvalroshuder” fra 4 Skilling pr. Pd. med 15 prosent fradrag for saltvekt i 1863 til 10 Skilling pr. Pd. med 5 prosent fradrag for saltvekt i 1865. “Grunden til denne betydelige Prisforhøielse, som har holdt sig ogsaa i 1866, er stærkt Begjær efter Varen fra England, foranlediget ved at Hvalroshudene ere befundne fortrindelig skikkede til Maskinremmer.”

Amtmannsberetningene gir bare en fragmentarisk framstilling av fangsten av hval, hvalross, sel og isbjørn. Trygve Solhaug hevder i *De norske fiskeriers historie* at perioden fra 1840- til 1860-årene kan betraktes som en overgang fra beretninger av forskjellige slag (amtmannsberetninger og oppsynsberetninger knyttet til de store fiskeriene) til statistikk. Overgangsperioden fortsetter med *Beretninger om Norges Fiskerier i Aaret 1868*, utgitt 1870, i serien Norges offisielle statistikk. Publikasjonen var kjennetegnet av at forskjellige rapporter fra oppsynsmenn og andre ble trykt samlet. Etterfølgeren, *Norges Fiskerier*, fra 1876, er imidlertid mer preget av at det er utarbeidet statistikk på grunnlag av fiskeriberetningene.

I *Beretninger om Norges Fiskerier i Aaret 1869*, *Udgivne af Departementet for det Indre, Christiania 1871*, heter et avsnitt: «Oplysninger om de fra det søndenfjeldske Norge i Aarene 1864-1869 foretagne Ishavsexpeditioner efter Sæl.» Det er forfattet av skipskaptein J. Melsom, og hadde først vært offentliggjort i *Morgenbladet*. Av artikkelen framgår det imidlertid at Melsom var oppfordret til å rapportere “Udrustningsomkostningene og

Øverst: Ved Frans Josef Land, 1920, en stor isbjørn er heist om bord etter at den er skutt på isen. Mens levende isbjørn så å si uten unntak ble eksportert, ble isbjørnskinns også omsatt i Norge. I 1919 ble det fanget 578 bjørn, året etter 578. I 1921 og 1922 sankt tallene til henholdsvis 175 og 218. Fra 1923 til 1925 var tallene igjen høye, og i 1924 ble det registrert fangst av i alt 901 isbjørn, 733 av selfangere og 168 av fangstmenn på land.

Nederst: Moskusheimen lå innen for Claveringøya på Nordøst-Grønland om lag 100 kilometer Nord for Myggbukta. Her ble Henry Rudi sammen med Finn Framnes-Hansen fra 1928 til 1930. Ifølge fiskeridirektøren ble utbyttet 255 hvitrevskinn, 45 blårevskinn og 15 isbjørnskinns til en samlet verdi av 90 000 kroner. Til grunn for verdisetningen av fangsten på Svalbard i 1930 la fiskeridirektøren følgende skinnpriser til grunn: blårev 350 kroner, hvitrev 130 kroner, isbjørn 100 kroner levende, hvitrevunge 100 kroner, urensset dun 3,25 kroner pr. kilo.

Utførsel av levende isbjørn. Antall 1871-1967

1871 ..	1896 14	1921 6	1946 57
1872 ..	1897 50	1922 27	1947 26
1873 ..	1898 59	1923 72	1948 37
1874 3	1899 21	1924 104	1949 26
1875 2	1900 12	1925 77	1950 60
1876 2	1901 7	1926 27	1951 33
1877 ..	1902 14	1927 58	1952 13
1878 2	1903 14	1928 57	1953 46
1879 ..	1904 20	1929 69	1954 7
1880 3	1905 52	1930 22	1955 48
1881 2	1906 55	1931 6	1956 41
1882 5	1907 40	1932 16	1957 22
1883 4	1908 90	1933 16	1958 2
1884 6	1909 43	1934 5	1959 ..
1885 14	1910 36	1935 4	1960 ..
1886 2	1911 4	1936 26	1961 ..
1887 23	1912 27	1937 39	1962 22
1888 6	1913 12	1938 17	1963 ..
1889 39	1914 19	1939 2	1964 12
1890 19	1915 18	1940 ..	1965 10
1891 18	1916 5	1941 ..	1966 12
1892 8	1917 ..	1942 ..	1967 9
1893 15	1918 ..	1943 ..	
1894 4	1919 39	1944 ..	
1895 4	1920 35	1945 ..	

Kilde: Tabeller vedkommende Norges Handel, 1871-1909, Norges Handel, 1910-1960, Utenrikshandel 1961-1967.

Udbyttet af Ishavsexpeditionerne” som gikk fra Sør-Norge. Melsom gjør og-så et stort poeng av at det angivelig skulle være mannskapet og ikke eierne som hadde største utbytte av fangsten. Etter å ha stilt opp alle relevante tallstørrelser, konkluderer skipskaptein J. Melsom: “Lader man Øiet overløbe det her opstillede Tal, da vil man se at disse 15-16 Skibe har aftvunget det ublide Polarhav den nette Sum af nær 900 000 Spd. i Femåret. Det kan vistnok siges om denne Bedrift, at der bliver forholdsvis lidet igjen for Rederierne, og at der falder ulige mer på Fører og Mandskap, men hvem gagerer disse Folk, naar de flere Maaneder af Aaret maa gaa ledige af mangel paa Hyre, fordi Grønlandsfarerne kommer hjem paa en Tid, da alle andre Skipe ere ude i Fart? Hvem pensionerer dem, naar de i en forholdsvis tidlig Alder dels taber sit Syn, og dels kues af Gigt og andre af Bedriften flydende Sygdommer, der gjør dem uskikkede til Søfart? Det forekommer mig desuden, at netop dette, at der ved denne Bedrift falder forholdsvis meget paa Mandskaberne, gjør den interessant; thi det er maaske den eneste Næringsgren i hele Verden, hvorman kan sige, at her tager Arbeideren Løvens Part.”

Halvmåneøya er en liten øy litt sør for Edgeøya og ligger i det sørøstre hjørnet av Svalbard. Isbjørnen var tallrik i disse områdene. Bjørnen trakk syddover etter selen om vinteren og nordover igjen om sommeren over denne vesle øya. Det var derfor et mye brukt overvintringssted for isbjørnjegere, og februar var den beste fangstmåneden. De fleste dyrene ble drept ved hjelp av åte og selvskudd.

Henry Rudi, den såkalte isbjørnkongen, var her i 1935/36 og i 1936/37 og tok 115 bjørn den første og 117 den andre sesongen. Bildet nederst viser de 115 bjørnekraniene fra sesongen 1935/36. Fangstmennene rakk på grunn av all bjørnen ikke å flå dyrene med en gang, de ble derfor gravet ned. Bildet over viser stivfrosne bjørneskrotter som er gravet opp igjen og lagt i sola seinere på sesongen for at de skulle tine så de kunne flås. I sesongene 1946/47 og 1958/59 ble det skutt over 120 isbjørn av fangstfolk på Halvmåneøya, i 1964/65 ble det skutt 145 stykker av to overvintrende jegere.

Kilder:

Amtmannsberetninger: Oversikt over de af Amtmændene afgivne Rapporter angaaende Norges oekonomiske Tilstand ved Udgangen af Aaret 1829, Beretning om Den oekonomiske Tilstand m.m. i Norge ved Udgangen af Aaret 1835, Beretning om Kongeriket Norges oekonomiske Tilstand i Aarene 1861-1865 med tilhørende Tabeller

Norges offisielle statistikk: Beretninger om Norges Fiskerier 1868-1875, Statistikk over Norges Fiskerier 1876-1878, Tabeller vedkommende Norges Fiskerier 1879-1909, Norges Fiskerier 1910-1960, Fiskeristatistikk 1961-, Statistiske Tabeller for Kongeriket Norge, udgivne efter det Kongelige Finants-, Handels- og Told-Departements Foranstaltning, Tredie Række, Christiania 1838, Tabeller vedkommende Norges Handel, 1871-1887, Handel 1888-1909, Norges Handel 1910-1960, Utenrikshandel 1961-1973, Statistiske oversigter 1914, Statistiske oversikter 1926, Jaktstatistikk 1846-1977, Meddelelser fra Det statistiske Centralbureau 1909

Fiskeridirektøren, Selfangsten (1924-1970)

Ian Gjertz and Endre Persen, Confrontations between humans and polar bears in Svalbard, 1987, Polar Research 5 s. 253-256

Ian Gjertz, Sissel Aarvik and Reidar Hindrum, Polar bears killed in Svalbard 1987-1992, 1993, Polar Research 12 s.107-109

Ian Gjertz and Jon Ove Scheie, Human casualties and polar bears killed in Svalbard 1993-1997, 1998 Polar Record 34 s.337-340

Thor Larsen, Population biology of the polar bear (*Ursus maritimus*) in the Svalbard area, Norsk Polarinstitutt skrifter 184, Oslo 1986

Odd Lønø, The polar bear (*Ursus maritimus* PHIPPS) in the Svalbard area, Norsk Polarinstitutt skrifter 149, Oslo 1970

Trygve Solhaug, De norske Fiskeriers Historie, 1815-1880, Oslo 1976

Sysselmannen på Svalbard

Om fangsstatistikken

Det har vært mulig å stille sammen tall som viser fangst av død og levende isbjørner fra 1871 ved å bruke statistikk fra Fiskeridirektøren og Statistisk sentralbyrå. Odd Lønø, Norsk Polarinstitutt, har laget en slik oversikt fra 1871-1966, og også benyttet en del andre kilder for å få tallfestet utbyttet til fangstfolkene på land i denne perioden. Tidsseriene bygger fra 1924 på tall fra Fiskeridirektørens årsberetning og fra den offisielle fiskeristatistikken. De fleste tallene er tidligere publisert i forskjellige utgaver av Fiskeristatistikken, noen i Jaktstatistikk 1846-1977. For tiden etter 1974 har sysselmannen på Svalbard bidratt med tall for irregulær avgang av isbjørn. Statistikken for utført levende isbjørn er stilt sammen fra statistikk for utenrikshandel.

Viktige årstall:

- Før Ingen restriksjoner på fangst
- 1927: av isbjørn rundt Svalbard
- 1920: Norge blir tilkjent overhøyhet over øygruppa ved Svalbardtraktaten
- 1927: Forbud mot bruk av gift
- 1928: Forbud mot bruk av stålfeller
- 1939: Fredet på Kong Karls Land 1955: Fredet i farvannet rundt Kong Karls Land
- 1957: Lov om fangst av isbjørn. Levende isbjørn kan bare fanges og bringes i land i Norge etter at Fiskeridepartementet har gitt tillatelse. Tillatelse kan gis ved søknad fra zoologisk hage på den betingelse at den ikke skal videreselges
- 1963: Under troféjakt fra båt kan bare ett dyr skytes per deltaker
- 1965: Strengere restriksjoner for troféjakt, fangst av unger og binner med unger forbys
- 1967: Forbud mot å bruke snøskuter, wiesel, fly og helikopter i for å lete etter og jakte på isbjørn
- 1967: Tillatelse ble gitt til å fange levende bjørn for forskningsformål
- 1973: Isbjørnen fredes

Isbjørnen lever i havet nord for Russland, rundt Alaska, Canada, Grønland og Svalbard. Biologer anslår antallet til å være mellom 22 000 og 27 000 dyr. I Canada skytes årlig om lag 650 isbjørn av inuiter. De kan selge sin rett til å skyte bjørn til andre, også til utenlandske troféjegere. Inuiter i Alaska skyter årlig om lag 75 isbjørn. Også på Grønland kan inuiter jakte på isbjørn, men har ikke lov til å selge noen del av dyret. På Svalbard er all jakt av isbjørn forbudt fra og med 1974. Bestanden har tatt seg opp, men forskere er bekymret fordi måling av PCB viser at nivået er mellom 2 1/2 og 17 ganger høyere enn i bjørner fra Alaska og Canada. Sovjetunionen fredet isbjørnen fra 1956, i dag er imidlertid ulovlig jakt et problem.

100

I 1975 førte CITES (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora) opp isbjørn i Appendix II. Listen omfatter arter som er regnet for å være truet eller å bli det hvis ikke handelen blir

80

regulert. Internasjonal handel med isbjørn, eller deler av isbjørn, er bare tillatt med sertifikater utstedt fra myndighetene i eksportlandet.

Kilde: http://www.seaworld.org/polar_bears/pbconservation.html
Kilde: <http://www.polarbearsalive.org/facts2.htm>

60

40

20

0

1880

1890

1900

Ptolemaios II, (285-246 f. Kr.) er den første som skal ha hatt en isbjørn i sin private dyrehage i Alexandria. Calpurnius skrev i 57 e.Kr. at romerne moret seg med å se isbjørn fange sel i et amfiteater fylt med vann. Harald Hårfagre fikk i 880 i gave en isbjørn med to unger, og er den første europeiske konge som hadde levende isbjørn. Herskere i Danmark, England, Tyskland og Damaskus hadde isbjørner. Den første moderne dyreparken åpnet i Wien (1752), deretter i Madrid (1793). Mellom 1828 og 1865 ble det anlagt 26 dyrehager. I 1963 var det om lag 526 dyrehager og akvarier. De fleste dyrehager har isbjørnene i betonginnhegninger malt hvite for å likne is og snø. Bjørner i slike omgivelser utvikler monoton atferd, som å gå fram og tilbake og bevege hodet fra side til side.

Kilde: James Fisher, Zoos of the World, London 1966, <http://www.polarbearsalive.org/facts7.htm>

Levende isbjørn, fangst og utførsel. 1871-1973

